

کلیات مشاوره و راهنمایی

دکتر فریبا خوشبخت

عضو هیئت علمی دانشگاه شیراز

دکتر بابک شمسهیری

عضو هیئت علمی دانشگاه شیراز

آییز

سرشناسه : شمشری، بابک، ۱۳۴۷
 عنوان و نام‌پدیدآور : کلیات مشاوره و راهنمایی / بابک شمشری، فریبا خوشبخت.
 مشخصات نشر : تهران: آبیژ، ۱۳۹۱.
 مشخصات ظاهری : دوازده، ۲۰۰ص: مصور، جدول، نمودار.
 شابک : 978-964-970-336-7
 وضعیت فهرست‌نویسی : فبا
 یادداشت : کتابنامه: ص. ۱۸۱-۱۸۵.
 یادداشت : نمایه
 موضوع : مشاوره
 درصود : مشاوره - حرفه
 شناسه افزوده : خوشبخت، فریبا، ۱۳۵۰
 رده‌بندی کنگره : ۱۳۹۱ ش ۵/م ۶۳۷/ب ف
 رده‌بندی دیویی : ۱۵۸/۳
 شماره کتابشناسی ملی : ۲۶۸۹۵۰۶

آبیژ

کلیات مشاوره و راهنمایی
 بابک شمشری - فریبا خوشبخت

آبیژ

وزیری

اول

بهار ۱۳۹۱

۱۵۰۰

۲۰۰

۷-۳۳۶-۹۷۰-۹۶۴-۹۷۸

نورنگ

طرفه

۸۰۰۰

○ کتاب

⊙ تالیف

⊙ ناشر

○ قطع

⊙ نوبت

⊙ تاریخ

⊙ تیراژ

⊙ صفحات

⊙ شابک

⊙ لیتوگرافی

⊙ چاپ و صحافی

⊙ قیمت

این اثر، مشمول قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است. هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا پخش کند، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

مراکز پخش

کتابیران: تهران، میدان انقلاب، ابتدای خیابان آزادی، خیابان دکتر قریب، بعد از فرصت شیرازی،

پلاک ۷، تلفن: ۱۸ - ۶۶۵۶۶۵۰۹ - WWW.Ketabiran.ir

نوپردازان: تهران، خیابان لبافی‌نژاد، بین اردیبهشت و فروردین، پلاک ۲۳۸

تلفن: ۶۶۲۱۴۴۷۲ - ۶۶۲۱۴۵۱۵ - ۶۶۲۱۱۱۷۳ - ۶۶۲۹۴۴۰۹

پیش‌گفتار

در خصوص مشاوره و راهنمایی کتاب‌های زیادی ترجمه و یا تألیف شده‌اند. از این رو، در نگاه اول به نظر می‌آید که تألیف مجدد کتابی در این خصوص کار چندان معقولانه‌ای محسوب نمی‌شود. چرا که تلاشی است تکراری و نیازی به آن احساس نمی‌شود. لیکن با تعمق و تأمل بیشتر می‌توان دریافت که چنین قضاوتی عجولانه بوده و نمی‌تواند کاملاً درست باشد. به عبارت دیگر، به سادگی نمی‌توان به این نتیجه دست یافت که هر تألیفی در خصوص مشاوره و راهنمایی، فعالیت تکراری است. چرا که پیش از آن، چند اثر منتشر شده است. اگر قرار باشد مجامع علمی تنها به کتاب‌های چاپ شده اکتفا کنند، در این صورت هیچ‌گاه نمی‌توان شاهد رشد و گسترش علوم و به‌طور کلی تولید علم بود. در حقیقت، ترجمه و تألیف کتاب، ممکن است تکراری به نظر آید، لیکن باید تداوم یابد. چرا که هر ترجمه یا تألیف جدید می‌تواند و البته بایستی که شامل مطالب و محتویات جدید باشد، به‌طوری که بتوان آن را از سایر آثار پیشین متمایز کرد. دقیقاً براساس همین واقعیت است که در سطح بین‌المللی هر روزه شاهد چاپ و نشر آثار به ظاهر مشابه اما با تفاوت‌های چشمگیری هستیم. مطابق با همین نگرش، دلایل زیر، نگارندگان را بر آن داشت تا کتاب حاضر را تألیف و تصنیف نمایند. عمده‌ترین این دلایل عبارتند از:

۱. بسیاری از کتاب‌های تألیفی، نسبتاً قدیمی شده و لذا نیاز به بازنویسی دارند. راه‌حل دیگر، نگارش کتاب‌های جدید است.

۲. آثار ترجمه شده نیز، هر چند تا حد زیادی خوب می‌باشند، لیکن به دلیل ترجمه صرف نمی‌توانند در بردارنده ویژگی‌های فرهنگی، بومی و به تبع آن بعضاً پاسخگوی نیازها و مشکلات ما باشند.

۳. تجربه تدریس چند ساله دروس کلیات مشاوره و راهنمایی و یا مقدمات مشاوره و راهنمایی، در مقطع کارشناسی رشته‌های علوم تربیتی در دانشگاه شیراز، ضرورت تألیف کتاب جدیدی که بتواند منبع درسی مناسبی برای این درس در این مقطع باشد را آشکار ساخت.

با توجه به دلایل بالا، نگارندگان برآن شدند تا کتاب درسی جدیدی را در حیطه کلیات مشاوره و راهنمایی تدوین نمایند. کتابی که هم از نظر سادگی، روان بودن متن و همچنین حجم مطالب بتواند پاسخگوی نیاز دانشجویان مقطع کارشناسی رشته‌های علوم تربیتی باشد. البته علاوه بر سادگی و حجم، شاخص‌های دیگری نیز در تدوین این کتاب مدنظر قرار گرفت. شاخص‌هایی که شمشیری (الف ۱۳۸۵) به‌طور مشروح در مقاله‌ای تحت عنوان: «عناصر و مؤلفه‌های محتوایی کتب درسی دانشگاهی در حوزه علوم انسانی» به آنها توجه کرده است. برخی از مهمترین این شاخص‌ها عبارتند از:

بررسی تحلیلی تاریخچه مشاوره و راهنمایی

در کتاب حاضر، سعی شده که تنها به صورت مروری به موضوع تاریخ شکل گیری مشاوره و راهنمایی اکتفا نشود بلکه با نگاهی تحلیلی به تاریخچه این حوزه معرفتی و کاربردی، دلایل و ضرورت های شکل گیری آن، برای خواننده آشکار شود.

توجه به نقش فرهنگ و ملاحظات فرهنگی

نگارندگان بر این باورند که حوزه علوم تربیتی و روان شناسی به طور کلی و بالاخص مشاوره و روان درمانی علمی فرهنگ ناپایسته نبوده بلکه تا حد زیادی وابسته به فرهنگ می باشند (شمشیری، ۱۳۸۶). اصولاً نظریه ها و رویکردهای مشاوره و روان درمانی در بستری فرهنگی شکل گرفته و به تبع آن عمل راهنمایی، مشاوره و روان درمانی نیز در فرهنگ انجام می شود. بنابراین نمی توان مستقل از ملاحظات فرهنگی و شناخت عمیق جنبه های گوناگون فرهنگ به قلمرو مشاوره و راهنمایی و روان درمانی چه در سطح نظر و چه در سطح عمل، قدم نهاد.

کاربردی کردن دانش نظری

اصولاً یکی از سؤالات اساسی که درخصوص هر حوزه دانشی و نظریه های متعلق به آن، مطرح می شود، عبارت است از قابلیت عملی و همچنین چگونگی به کارگیری اش در موقعیت های واقعی و کاربردی. کاملاً روشن است که عملیاتی نمودن دانش نظری، نیازمند مهارت ها و آگاهی های متناسب آن دانش است. از این رو، سعی نگارندگان بر آن بوده تا بتوانند محتوای کتاب و مطالب آن را به گونه ای تهیه نمایند که با عرصه عمل و اجرا، انس و الفت بیشتری داشته باشد. به همین دلیل، نگارندگان سعی کردند علاوه بر پرداختن به مهارت ها، از تجربیات عملی خود نیز چه در عرصه مشاوره و راهنمایی و چه تدریس در دانشگاه، کمال استفاده را نمایند.

توجه به تولیدات علمی بومی در زمینه مشاوره و راهنمایی

اساساً یکی از نقیصه های نسبتاً آشکار کتب حاضر در زمینه مشاوره و راهنمایی، غفلت آنها از تلاش هایی است که در داخل کشور در جهت تولید دانش بومی و نظریه پردازی صورت گرفته است. به همین دلیل، در این کتاب سعی شد تا حد امکان این نقیصه برطرف گردد.

توجه به مبانی و چگونگی شکل گیری نظریه های علمی در حیطه راهنمایی، مشاوره و روان درمانی

نگارندگان براین باورند که از همان ابتدای تحصیلات آکادمیک دانشگاهی، دانشجویان بایستی به

گونه‌ای پرورش یابند که در راستای تولید علم به‌ویژه علم بومی و بسط و گسترش مرزهای دانش گام بردارند. در این صورت، می‌توانیم آینده‌ای روشن را برای تولید علم بومی ایرانی - اسلامی به‌ویژه در حوزه علوم انسانی، متصور شویم. برای این منظور، دانشجویان باید از خلال محتوا و مطالب متون درسی، مبانی و چگونگی شکل‌گیری نظریه‌های علمی را به‌خوبی درک نمایند. به عبارت دیگر، به شناخت عمیقی از خاستگاه‌های نظریه‌ها و روند شکل‌گیری آنها در بستر تاریخ، جامعه، فرهنگ، ضرورت‌ها و نیازهای متعلق به آن دست یابند. در این صورت، به طریق روشن‌مند با تولید علم و نظریه‌پردازی آشنا می‌شوند.

در مجموع سعی شد، کتاب حاضر بتواند تا حدودی شاخص‌های فوق را پوشش دهد. البته بایستی اعتراف کرد رسیدن به این هدف، کار چندان ساده‌ای نیست. بنابراین اثر تألیفی حاضر نیز مصون از خطا و غفلت و کاستی نمی‌باشد. از این رو، از پیشنهادهای اصلاحی اساتید ارجمند و فرهیخته، مشاورین و روان‌شناسان محترم دانشجویان گرامی و به‌طور کلی خوانندگان عزیز کمال استقبال را می‌نماییم.

دکتر بابک شمیری - دکتر فریبا خوشبخت
اعضای هیأت علمی دانشگاه شیراز

فهرست

فصل ۱ مفهوم پردازی راهنمایی، مشاوره و روان‌درمانی ۱

- ۱-۱ تعریف راهنمایی ۱
 ۲-۱ تعریف مشاوره ۵
 ۳-۱ ویژگی‌های مشاوره ۷
 ۴-۱ تعریف روان‌درمانی ۱۰

فصل ۲ نسبت میان راهنمایی، مشاوره و روان‌درمانی ۱۳

- ۱-۲ شباهت‌های راهنمایی و مشاوره ۱۳
 ۲-۲ تفاوت‌های راهنمایی و مشاوره ۱۴
 ۳-۲ شباهت‌های مشاوره و روان‌درمانی ۱۶
 ۴-۲ تفاوت‌های مشاوره و روان‌درمانی ۱۷
 جمع‌بندی ۲۰
 ۵-۲ مرز میان مشاوره، روان‌درمانی و روان‌پزشکی ۲۰

فصل ۳ نگاهی تحلیلی به تاریخ مشاوره و راهنمایی در جهان و ایران ۲۳

- ۱-۳ تاریخچه مشاوره و راهنمایی در غرب ۲۳
 ۲-۳ ظهور راهنمایی و مشاوره در مفهوم امروزی آن ۲۷
 جنبش بهداشت روانی ۲۸
 جنبش سنجش و اندازه‌گیری ۲۹
 تدوین قوانین ملی ۲۹
 پاسخ سؤال اول ۳۰
 پاسخ سؤال دوم ۳۱
 ۳-۳ تاریخچه راهنمایی و مشاوره در ایران قبل از انقلاب ۳۲
 ۴-۳ راهنمایی و مشاوره بعد از انقلاب ۳۳

فصل ۴ نسبت بین فرهنگ و مشاوره ۳۵

- ۱-۴ تعریف فرهنگ ۳۶
 ۲-۴ وسعت دربردارندگی فرهنگ ۳۷

۳۷	پویایی فرهنگ
۳۷	اشاعه فرهنگ
۳۸	خرده فرهنگ‌ها
۳۸	تعامل فرهنگ و انسان
۳۹	تعلیم و تربیت و فرهنگ
۳۹	فهم میراث فرهنگی
۴۰	ارزش‌سنجی میراث فرهنگی
۴۰	توسعه و پیشرفت میراث فرهنگی (توسعه فرهنگی)

فصل ۵ ویژگی‌های و صلاحیت‌های حرفه‌ای مشاور ۴۷

۴۷	۱-۵ رازداری
۴۷	۲-۵ علاقه به دیگران و احساس مسئولیت در قبال آنها
۴۸	۳-۵ توانایی درک و همدلی با دیگران
۴۸	۴-۵ انعطاف‌پذیری
۴۹	۳-۵ ثبات شخصیتی
۴۹	۶-۵ پختگی
۵۲	۷-۵ دوره‌های تخصصی مدارج دانشگاهی (صلاحیت علمی)
۵۴	۸-۵ شایستگی و پایبندی اخلاقی
۵۵	۹-۵ وضعیت ظاهری
۵۶	۱۰-۵ سن و سال
۵۶	۱۱-۵ جمع‌بندی
۵۸	خودشناسی
۵۸	هوش عاطفی و اجتماعی
۶۰	دانش تخصصی

فصل ۶ روش‌ها و فنون جمع‌آوری اطلاعات و ارزیابی مراجع ۶۱

۶۱	مقدمه
۶۲	۱-۶ نکات اساسی
۶۲	۲-۶ فنون جمع‌آوری اطلاعات
۶۲	فنون تراز شده:
۶۳	فنون غیرتراز شده:

۶۳	پرسشنامه و مقیاس‌ها	۳-۶
۶۳	نکاتی درباره هوش و آزمون‌های هوشی	
۶۷	آزمون‌های شخصیت	۴-۶
۶۸	نمونه سؤالات	
۷۰	میزان صداقت آزمودنی در پاسخگویی به پرسش‌ها:	
۷۰	ابهام در مرک معنای پرسش‌ها یا گویه‌ها:	
۷۰	ابهام مفهومی پاسخ‌های بلی / خیر:	
۷۱	دشواری تفسیر آزمون‌های فرافکن:	
۷۱	نیاز به تخصص و تجربه کافی به منظور اجرای آزمون‌های فرافکن:	
۷۱	فرهنگ وابستگی بسیاری از آزمون‌های شخصیت:	
۷۱	مبانی نظری آزمون‌های شخصیت:	
۷۲	مشاهده	۵-۶
۷۲	اصول و روش‌های مشاهده	
۷۳	مشکلات و محدودیت‌های روش مشاهده	
۷۵	تعبیر و تفسیر مشاهدات	
۷۶	واقعہ‌نویسی	۶-۶
۷۶	نکاتی که در واقعہ‌نویسی باید رعایت گردد:	
۷۹	شرح حال‌نویسی	۷-۶
۸۰	تعبیر و تفسیر شرح حال‌نویسی	
۸۰	گروه‌سنجی	۸-۶
۸۲	شرایط لازم در گروه‌سنجی	
۸۲	روش‌های گروه‌سنجی	
۸۴	روش اجرای گروه‌سنجی با ملاک خاص	
۸۴	تعبیر و تفسیر گروه‌سنجی و کاربرد آن در مشاوره	
۸۵	مصاحبه	۹-۶
۸۸	اجزای مصاحبه	
۸۸	رابطه	
۹۱	مهارت‌ها	
۹۱	وضعیت روانی	
۹۲	اجرای جلسات مصاحبه مشاوره‌ای	
۹۲	ویژگی‌های محیط فیزیکی مشاوره	

۹۳	تعیین شرایط جلسات مشاوره
۹۵	اواسط مصاحبه
۹۶	پایان مصاحبه

فصل ۷ راهبردها و مهارت‌های مشاوره و راهنمایی ۹۷

۹۸	مرحله آغازین	۱-۷
۹۸	ساختن رابطه‌ای فعال	
۹۹	تعریف و روشن‌سازی مشکل	
۹۹	ارزیابی	
۹۹	اکتشاف	
۱۰۱	تعیین مهم‌ترین مشکلات و تمرکز بر روی آنها	
۱۰۱	در میان گذاشتن ارزش‌های مرکزی	
۱۰۲	عینی و ویژه بودن	
۱۰۳	توجه و گوش دادن	
۱۰۴	وضعیت و حالت قرار گرفتن	
۱۰۴	تماس چشمی	
۱۰۴	حالت صورت	
۱۰۵	نشستن	
۱۰۶	گوش دادن به سکوت	
۱۰۶	مهارت‌های انعکاس	
۱۰۹	مهارت پرسش‌گری	
۱۱۳	مرحله میانی	۲-۷
۱۱۳	ارزیابی دوباره مسائل و نگرانی‌ها	
۱۱۴	حفظ رابطه مشاوره‌ای	
۱۱۴	کار بر روی نگرانی‌های مراجع	
۱۱۴	به چالش کشیدن	
۱۱۶	انواع به چالش کشیدن	
۱۱۹	تعامل کردن ارزش‌های اساسی	
۱۱۹	مرحله پایانی	۳-۷
۱۲۱	تعیین هدف	

۱۲۳	کمک به مراجع برای تعیین اهداف
۱۲۴	طراحی عمل
۱۲۴	ارزیابی عمل و حفظ تغییر
۱۲۵	پایان دادن به جلسات مشاوره

فصل ۸ نظریه‌های مشاوره ۱۲۷

۱-۸	خاستگاه نظریه‌های مشاوره و روان درمانی	۱۲۷
	تجربیات شخصی نظریه‌پرداز	۱۳۲
	تأثیرپذیری از سایر نظریه‌های مشاوره و روان درمانی	۱۳۳
	تأثیرپذیری از علم تاریخ	۱۳۳
۲-۸	رویکرد روان تحلیل‌گری	۱۳۵
۳-۸	رویکرد نو روان کاوان	۱۳۷
	مشاوره فردی	۱۳۷
	تحلیل ارتباط متقابل	۱۳۹
	رابطه متقابل	۱۴۱
	رابطه تکمیلی	۱۴۱
	رابطه متقاطع (متقابل)	۱۴۲
	رابطه فراتر یا پیچیده	۱۴۲
۴-۸	رویکرد رفتار درمانی	۱۴۳
	سنجش	۱۴۴
	تعیین هدف	۱۴۴
	اجرای تکنیک	۱۴۴
	حساسیت‌زدایی منظم	۱۴۵
	آموزش ابراز وجود	۱۴۶
	غرقه‌سازی‌های تجسمی	۱۴۶
	یادگیری مشاهده‌ای (الگوبرداری)	۱۴۶
۵-۸	رویکرد رفتاری، شناختی	۱۴۷
	درمان عقلانی، هیجانی	۱۴۷
	واقعیت درمانی	۱۵۰
۶-۸	رویکردهای عاطفی در مشاوره	۱۵۳
	نظریه مراجع محوری راجرز	۱۵۳

۷-۸	رویکردهای وجودی، معنوی و روحانی، مذهبی و فلسفی در مشاوره	۱۵۴
	بنیان‌گزاران مشاوره و روان‌درمانی وجودی	۱۵۵
	نقد و بررسی رویکرد وجودی	۱۵۷
	رویکرد مذهبی در مشاوره و درمان	۱۵۹
	مشاوره فلسفی	۱۶۵
۸-۸	نتیجه‌گیری	۱۶۵

فصل ۹ ملاحظات اخلاقی در حرفه، مشاوره و راهنمایی ۱۶۷

۱-۹	اخلاق حرفه‌ای عمومی	۱۶۷
۲-۹	اخلاق حرفه‌ای خاص شغل مشاوره و راهنمایی	۱۶۸
۳-۹	سازمان نظام روان‌شناسی و مشاور جمهوری اسلامی ایران، نظام‌نامه اخلاق حرفه‌ای روان‌شناسان و مشاوران»	۱۶۹
	مقدمه	۱۶۹
	صلاحیت	۱۷۱
	مسئولیت	۱۷۱
	روابط حرفه‌ای	۱۷۲
	رازداری	۱۷۳
	سنجش، ارزیابی و تفسیر آزمون‌های روان‌شناختی	۱۷۳
	مداخله‌های روان‌شناختی	۱۷۴
	آموزش، کارورزی و نظارت	۱۷۵
	پژوهش و انتشار	۱۷۶

منابع ۱۸۱

نمایه ۱۸۵